

AMIN MAALOUF

Identități
ucigașe

Traducere din limba franceză
și prefață de Florin Oprescu

POLIROM
2022

Cuprins

<i>Prefață. Între Occidentul lui Maalouf și Orientul nostru (Florin Oprescu)</i>	5
I. Identitatea mea, apartenențele mele	21
II. Când modernitatea vine de la Celălalt	69
III. Timpul triburilor planetare	117
IV. A îmblânzi pantera.	157
Epilog	207

De când am părăsit Libanul, în 1976, pentru a mă instala în Franța, de câte ori n-am fost întrebat, cu cele mai bune intenții din lume, dacă mă simt „mai degrabă francez” sau „mai degrabă libanez”? Răspund invariabil: „Și francez, și libanez!”. Nu din vreo grijă pentru echilibru sau echitate, ci pentru că, dacă aș răspunde diferit, aș minți. Ceea ce face să fiu eu însumi, și nu altul este faptul că sunt astfel la liziera a două țări, a două sau trei limbi, a mai multor tradiții culturale. Tocmai asta îmi definește identitatea. Aș fi mai autentic dacă mi-aș amputa o parte din mine însumi?

Celor care îmi pun întrebarea, le explic așadar, răbdător, că m-am născut în Liban, că am trăit acolo până la vârsta de douăzeci și șapte de ani, că araba este limba mea maternă, că i-am descoperit mai întâi în traducere arabă pe Dumas și pe Dickens și *Călătoriile lui Gulliver* și că în satul meu de munte, satul strămoșilor mei, am cunoscut primele mele bucurii copilărești și am auzit anumite povești din care aveam să mă inspir mai târziu în romanele mele. Cum aș putea uita?

Cum m-aș putea vreodată detașa de toate acestea? Dar, pe de altă parte, trăiesc de douăzeci și doi de ani pe pământul Franței, îi beau apa și vinul, mâinile mele îi mângâie zilnic bătrânele pietre, îmi scriu cărțile în limba sa, niciodată ea nu va mai fi pentru mine un pământ străin.

Deci jumătate francez și jumătate libanez? În niciun caz! Identitatea nu se compartimentează, ea nu se repartizează nici în jumătăți, nici în treimi, nici în intervale separate. Nu am mai multe identități, am una singură, compusă din toate elementele care au modelat-o, după un „dozaj” special, care nu e niciodată același de la o persoană la alta.

Câteodată, când am încheiat de explicat, cu nenumărate detalii, motivele precise pentru care revendic pe deplin totalitatea apartenențelor mele, câte o persoană se apropie de mine pentru a murmura, cu mâna pe umărul meu: „Ați avut dreptate să vorbiți astfel, dar în străfundurile dumneavoastră ce vă simțiți cu adevărat?”.

Această interogație insistentă m-a făcut mult timp să surâd. Azi nu o mai fac. Ea îmi pare revelatoare pentru o viziune asupra oamenilor foarte răspândită și, după părerea mea, periculoasă. Atunci când sunt întrebat ce sunt „în străfundurile mele”, asta presupune că există, „în străfundurile” fiecăruia, o singură apartenență

care contează, „adevărul său profund” într-un fel, „esența” sa, determinată o dată pentru totdeauna la naștere și care nu se va mai schimba; ca și cum restul, tot restul – traiectoria sa de om liber, convingerile sale dobândite, preferințele sale, propria sensibilitate, afinitățile sale, pe scurt, viața sa – nu ar conta deloc. Și, atunci când ne provocăm contemporanii „să-și declare identitatea”, cum se întâmplă atât de frecvent în zilele noastre, ceea ce le spunem astfel este că trebuie să regăsească în adâncurile lor această pretinsă apartenență fundamentală, care deseori e religioasă sau națională sau rasială sau etnică, și să o fluture mândri în fața celorlalți.

Oricine își revendică o identitate mai complexă se trezește marginalizat. Un tânăr născut în Franța din părinți algerieni poartă în el două apartenențe evidente și ar trebui să fie în măsură să și le asume și pe una, și pe cealaltă. Am spus două pentru claritatea argumentării, dar componentele personalității sale sunt mult mai numeroase. Fie că e vorba de limbă, de credințe, de modul de viață, de relațiile familiale, de gusturile artistice și culinare, influențele franceze, europene, occidentale se amestecă în el cu influențe arabe, berbere, africane, musulmane... O experiență instructivă și fecundă, dacă acest tânăr se simte liber să o trăiască din plin, dacă se simte

încurajat să-și asume toată diversitatea sa; dimpotrivă, traseul său s-ar putea dovedi traumatizant dacă, de fiecare dată când se declară francez, unii îl privesc ca pe un trădător sau chiar ca pe un renegat și dacă, de fiecare dată când își prezintă atașamentele față de Algeria, de istoria, cultura, religia sa, este expus neînțelegerii, suspiciunii sau ostilității.

Situația este și mai delicată de cealaltă parte a Rinului. Mă gândesc la situația unui turc născut acum treizeci de ani aproape de Frankfurt și care a trăit tot timpul în Germania, a cărei limbă o vorbește și o scrie mai bine decât pe cea a părinților lui. În ochii societății sale de adopție, el nu e german; în ochii societății sale de origine, nu mai e nici turc cu adevărat. Bunul-simț ar cere ca el să-și poată revendica pe deplin această dublă apartenență. Dar nimic în legislație sau mentalități nu îi permite astăzi să-și asume armonios identitatea sa compozită.

Am luat primele exemple care mi-au venit în minte. Aș fi putut cita atâtea altele. Cel al unei persoane născute la Belgrad dintr-o mamă sârboaică și un tată croat. Cel al unei femei hutu măritată cu un tutsi sau viceversa. Cel al unui american cu tată negru și mamă evreică...

Toate acestea sunt cazuri foarte particulare, vor gândi unii. Să fiu sincer, nu cred asta. Cele

câteva persoane pe care le-am evocat nu sunt singurele care posedă o identitate complexă. În orice om se întâlnesc apartenențe multiple, care uneori se opun între ele și îl constrâng la alegeri sfâșietoare. În cazul unora, acest lucru sare în ochi; în cazul altora, trebuie să faci efortul de a privi mai de aproape.

Cine, în Europa de astăzi, nu percepe un dez-acord, care cu siguranță se va amplifica, între apartenența sa la o națiune de mai multe ori seculară – Franța, Spania, Danemarca, Anglia... – și apartenența la ansamblul continental care se construiește? Și câți europeni resimt de asemenea, din Țara Bascilor până în Scoția, o apartenență puternică, profundă, la o regiune, la poporul ei, la istoria și la limba ei? Cine, în Statele Unite ale Americii, mai poate să-și gândească poziția în societate fără referință la legăturile sale anterioare – africane, hispanice, irlandeze, evreiești, italiene, poloneze sau altele?

Acestea fiind spuse, admit totuși că primele exemple alese de mine au ceva particular. Toate se referă la ființe cu apartenențe care, astăzi, se confruntă violent; într-un fel, ființe frontaliere, traversate de linii de fractură etnică, religioasă sau de alt gen. Tocmai din cauza acestei situații, pe care nu îndrăznesc să o numesc „privilegiată”, au un rol de jucat pentru a țese legături, a risipi

neînțelegeri, a-i face să fie raționali pe unii, a-i tempera pe alții, a aplana, a reconcilia... Vocația lor este de a fi factori de unitate, punți de legătură, mediatori între diversele comunități, diversele culturi. Și tocmai de aceea dilema lor are o semnificație profundă: dacă înseși aceste persoane nu pot să-și asume apartenențele multiple, dacă sunt mereu notificate să-și aleagă tabăra, somate să se reintegreze în rândurile tribului lor, atunci suntem îndreptățiți să ne neliniștim în legătură cu mersul lumii.

„Notificate să aleagă”, „somate”, spuneam. Somate de cine? Nu doar de fanaticii și de xenofobii de pretutindeni, dar și de voi și de mine, de fiecare dintre noi. Tocmai din cauza obișnuințelor de gândire și de exprimare așa de înrădăcinate în noi toți, din cauza concepției înguste, exclusive, bigote, simpliste care reduce întreaga identitate la o singură apartenență, proclamată cu furie.

Așa se „construiesc” ucigașii în masă, îmi vine să strig! O afirmație cam bruscă, recunosc, dar pe care îmi propun să o clarific în paginile care urmează.